

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.02.2012, sp. zn. 21 Cdo 341/2010, ECLI:CZ:NS:2012:21.CDO.341.2010.1

Číslo: 109/2012

Právní věta: Požadavku ustanovení § 476c odst. 2 obč. zák., aby v závěti bylo uvedeno, že zůstavitel "nemůže číst nebo psát", vyhoví jakákoliv slovní formulace, která bude popisovat skutečný stav, kdy lze závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. pořídit.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.02.2012

Spisová značka: 21 Cdo 341/2010

Číslo rozhodnutí: 109

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Závěť

Předpisy: § 476c obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Řízení o dědictví po S. P., zemřelé dne 19. 9. 2006 (dále též jen „zůstavitelka“), bylo zahájeno usnesením Okresního soudu ve Vsetíně – pobočky ve Valašském Meziříčí ze dne 3. 10. 2006. Provedením úkonů v řízení o dědictví po zůstavitelce byla pověřena Mgr. J. Ch., notářka ve Valašském Meziříčí (§ 38 o. s. ř.).

Okresní soud ve Vsetíně – pobočka ve Valašském Meziříčí, usnesením ze dne 26. 7. 2007 „odkázal“ Českou republiku – Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, aby podala ve lhůtě jednoho měsíce od právní moci tohoto usnesení u Okresního soudu ve Vsetíně žalobu na určení, že „J. J. a I. P. nejsou závětními dědičkami ze závěti zůstavitelky S. P. ze dne 9. 9. 2006“. Uvedl, že „zůstavitelka byla vdova, bezdětná, její rodiče ani prarodiče již nežijí, spolužijící osoba není, sourozence neměla žádné, a tudíž není žádný zákonný dědic“; že v dědickém řízení byla předložena závěť ze dne 9. 9. 2006 „pořízená ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák.“; že však tuto závěť napadl stát, který namítl, že „v závěti chybí údaj o tom, že zůstavitelka nemůže číst nebo psát“, neboť se „v ní výslovně neuvádí, že zůstavitelka nemůže číst nebo psát, příp. obojí, nýbrž se toliko konstatuje, že vzhledem ke zdravotnímu stavu S. P. byla závěť sepsána pisatelem“ a že v řízení je sporný okruh dědiců zůstavitelky.

K odvolání České republiky – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových Krajský soud v Ostravě usnesením ze dne 19. 12. 2007 usnesení soudu prvního stupně zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Dospěl k závěru, že „v předmětné věci nebyly splněny podmínky pro vydání

rozhodnutí podle ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř.“ a že „z obsahu spisu nevyplývá, že by se soud pokusil spor ohledně dědického práva mezi závětními dědici a Českou republikou odstranit dohodou účastníků“; dále že v dané věci rozhodnutí o dědickém právu nezávisí „na zjištění sporných skutečností“, nýbrž na posouzení „právní otázky“ spočívající v tom, „zda požadavek uvedený v § 476c odst. 2 obč. zák., totiž že v listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, byl v předmětné závěti splněn“, jestliže byl vyjádřen slovy: „vzhledem ke zdravotnímu stavu S. P. byla závěť sepsána pisatelem dne 9. 9. 2006 ve 14.30“.

O k r e s n í s o u d ve Vsetíně – pobočka ve Valašském Meziříčí usnesením ze dne 3. 2. 2009 rozhodl, že „v dědickém řízení bude pokračováno s Českou republikou – Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových“. Soud prvního stupně – vázán právním názorem odvolacího soudu, že rozhodnutí o dědickém právu v dané věci nezávisí na zjištění sporných skutečností, nýbrž na právním posouzení – dospěl k závěru, že „s ohledem na doslovné znění § 476c odst. 2 obč. zák. nemůže údaj, že závěť byla sepsána s předčítatelem „vzhledem ke zdravotnímu stavu zůstavitelky rovnocenně nahradit údaj obligatorně požadovaný v tomto ustanovení, totiž, že zůstavitel nemůže číst nebo psát“; že „z tohoto důvodu je závěť zůstavitelky absolutně neplatná“, i když „všechny ostatní požadované formální náležitosti závěť obsahuje“ a nelze se již zabývat „námitkami skutkového charakteru, zda skutečně zůstavitelka v době sepsu závěti nemohla číst nebo psát“.

K odvolání I. P. a J. J. K r a j s k ý s o u d v Ostravě usnesením ze dne 30. 6. 2009 usnesení soudu prvního stupně potvrdil. Dospěl k závěru, že „pouhý odkaz na zdravotní stav zůstavitelky nemůže nahradit údaj, že zůstavitelka nemůže číst nebo psát, jako jednu z obligatorních náležitostí závěti pořízené podle § 476c obč. zák.“; že „odkaz na zdravotní stav zůstavitelky jako obecná informace nemá žádnou vypovídací hodnotu o aktuálním zdravotním stavu zůstavitelky a nemůže vést k závěru, že zůstavitelka jako pořizovatelka závěti v danou chvíli nemohla číst a psát“, když „ani případná neschopnost číst nebo psát sama o sobě ničeho o aktuálním zdravotním stavu pořizovatele závěti nevypovídá“ a sporná závěť neobsahuje „žádné další konkrétní informace týkající se zdravotního stavu zůstavitelky“; že „v praxi je sice uplatňován výklad v maximální možné míře respektující vůli zůstavitele“; že však „takový extenzivní výklad není možný při posuzování formálních náležitostí závěti, jejichž nedostatek je sankcionován absolutní neplatností tohoto úkonu“.

Proti tomuto rozhodnutí odvolacího soudu podaly I. P. a J. J. dovolání. Namítají, že soudy v dané věci nesprávně interpretovaly ustanovení § 476c odst. 2 obč. zák., neboť mají za to, že předmětná závěť splňuje „zvláštní náležitosti podle § 476c obč. zák.“; že odvolací soud „postupoval formalisticky“, když „nepřípadně zaměřil svou pozornost pouze na jeden v závěti uvedený údaj“; že zákonný požadavek „nemusí být naplněn pouze tak, že text závěti doslovně zopakuje text zákona“, když „jde pouze o to, aby naplnění zákonného požadavku z textu závěti dostatečně určitě, srozumitelně a nepochybně vyplývalo“; že v závěti použitý výraz „zdravotní stav S. P.“ nelze vykládat „izolovaně bez vztahu k dalším v závěti uvedeným údajům“; že „závěť byla hlasitě přečtena předčítatelem“ a že „po přečtení závěti s ní zůstavitelka vyjádřila souhlas v závěti konkrétně uvedenými slovy“, přičemž „tyto údaje jsou v kontextu závětní listiny nikoliv pouhým popisem určitého stavu, ale současně též konstitutivním doplněním údaje o zdravotním stavu zůstavitelky“; že, „pokud je v závětní listině v kontextu již uvedeného napsáno, že byla sepsána pro zdravotní stav jinou osobou, nemůže to logicky znamenat nic jiného, než že zůstavitelka nemohla psát“; že „toto sdělení má stejný obsahový význam, jaký by mělo sdělení, ve kterém by byla použita doslovná citace zákona“. Navrhují proto, aby dovolací soud usnesení soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Česká republika – Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových uvedla, že „údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, příp. obojí, představuje jednu z obligatorních náležitostí výslovně zákonem předepsaných pro formu závěti s předčítatelem“ a že jej „nelze nahradit toliko obecným odkazem na zdravotní stav pořizovatelky závěti“, a ztotožnila se s názorem odvolacího soudu.

Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Vzhledem k tomu, že v řízení o dědictví je určující okamžik smrti zůstavitele (srov. Čl. II bod 7. zákona č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů a další související zákony) a zůstavitelka zemřela dne 19. 9. 2006, tedy před 1. 7. 2009, je třeba dovolání v posuzovaném případě i v současné době projednat a rozhodnout podle „dosavadních právních předpisů“, tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 30. 6. 2009.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému usnesení odvolacího soudu bylo podáno oprávněnými osobami (účastníky řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že jde o usnesení, proti kterému je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadené usnesení bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Z obsahu spisu vyplývá, že v řízení o dědictví po S. P., zemřelé dne 19. 9. 2006, vedeném Okresním soudem ve Vsetíně – pobočkou ve Valašském Meziříčí pod sp. zn. 2 D 715/2006, byla – mimo jiné – předložena allografní závěť porízená ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák., datovaná dne 9. 9. 2006, v níž zůstavitelka ustanovila „dědičkami nemovitostí rovnodílně J. J. a I. P.“ a „veškeré finanční prostředky u peněžních ústavů“ odkázala J. J. a „movité věci a hotovost“ I. P.; že svědky závěti byli B. F., J. B. a Z. V., přičemž pisatelem byl Z. V. a předčitatelem J. B. a konečně, že v závěti je uvedeno, že „vzhledem ke zdravotnímu stavu S. P. byla závěť sepsána pisatelem dne 9. 9. 2006 ve 14.30“.

Podle ustanovení § 476c odst. 1 obč. zák. zůstavitel, který nemůže číst nebo psát, projeví svoji poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena a přítomnými svědky podepsána. Přitom musí před nimi potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pisatelem a předčitatelem může být i svědek; pisatel však nesmí být zároveň předčitatelem. Podle ustanovení § 476c odst. 2 obč. zák. v listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Listinu musí svědci podepsat.

Ustanovení § 476c obč. zák. zpřísňuje podmínky pro porízení allografní závěti osobami, které nemohou číst nebo psát. Listina obsahující zůstavitelovu závěť (dále již jen „listina“) musí v tomto případě obsahovat označení osoby zůstavitele; údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát; celý obsah zůstavitelovy poslední vůle, a to v řeči, kterou svědci, pisatel i předčítatel znají, neboť na rozdíl od allografní závěti porízené ve smyslu ustanovení § 476b obč. zák. tyto osoby musejí znát obsah závěti; jméno osoby, která listinu napsala (pisatel); jméno osoby, která listinu nahlas přečetla (předčítatel); údaj o tom, jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli; podpisy všech tří svědků (pisatel a předčítatel listinu podepsat nemusí, nejsou-li současně svědky). Zvláštní povaha úkonu závěti učiněné ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák., vyplývající z oslabené pozice zůstavitele při porizování takové závěti, vyžaduje, aby všichni tři svědkové úkonu, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu porizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle; při sepisu listiny; při jejím přečtení; při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli a při podpisu svědků. Jen takový výklad ustanovení § 476c odst. 1 obč. zák. totiž vyjadřuje žádoucí ochranu práv zůstavitele při činění tak zásadního právního úkonu, jakým je porízení závěti (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 5. 2004, č. j. [30 Cdo 164/2004](#), uveřejněný v časopise Soudní judikatura pod č. 125, ročník 2004).

Zpřísnění podmínek pro porízení allografní závěti podle ustanovení § 476c obč. zák. slouží k ochraně

práv zůstavitele, jemuž – jak vyplývá z logického i jazykového výkladu tohoto zákonného ustanovení – objektivně existující handicap (zpravidla zdravotní) znemožňuje číst nebo psát, tedy pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. (hollografní závěť) nebo § 476b obč. zák. (allografní závěť se dvěma svědky). Zůstavitel, který není takto handicapován, proto nemůže platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. (§ 40 odst. 1 obč. zák.).

V daném případě je – jak výše uvedeno – důvod porřízení sporné závěti postupem ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. vysvětlen slovy „vzhledem ke zdravotnímu stavu S. P. byla závěť sepsána pisatelem dne 9. 9. 2006 ve 14.30“. Za této situace je nezbytné, aby v dědickém řízení bylo zjištěno, zda použitá formulace „zdravotní stav“ pojmenovala reálně existující stav, kdy zůstavitelka „nemohla číst nebo psát“.

Smyslem a účelem požadavku ustanovení § 476c odst. 2 obč. zák., aby v závěti bylo uvedeno, že zůstavitel „nemůže číst nebo psát“, totiž není formální proklamace opisující text zákona, ale jakákoliv slovní formulace, která bude popisovat skutečný stav, kdy lze závěť ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. pořídit, tj. stav, kdy zůstavitel opravdu v době porřízení závěti „nemůže číst nebo psát“.

Vzhledem k tomu, že odvolací soud posoudil spornou závěť jako neplatnou bez uvedených zjištění, jsou jeho závěry nesprávné.

Nejvyšší soud proto usnesení odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř.). Protože důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i pro rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).